

Laat- en postmiddeleeuwse bewoning onder de Molenstraat te Aalst (0.-VI.)

CATELINE CLEMENT, KATLEEN COUCHEZ, KOEN DE GROOTE,
SIGRID KLINKENBORG & JAN MOENS

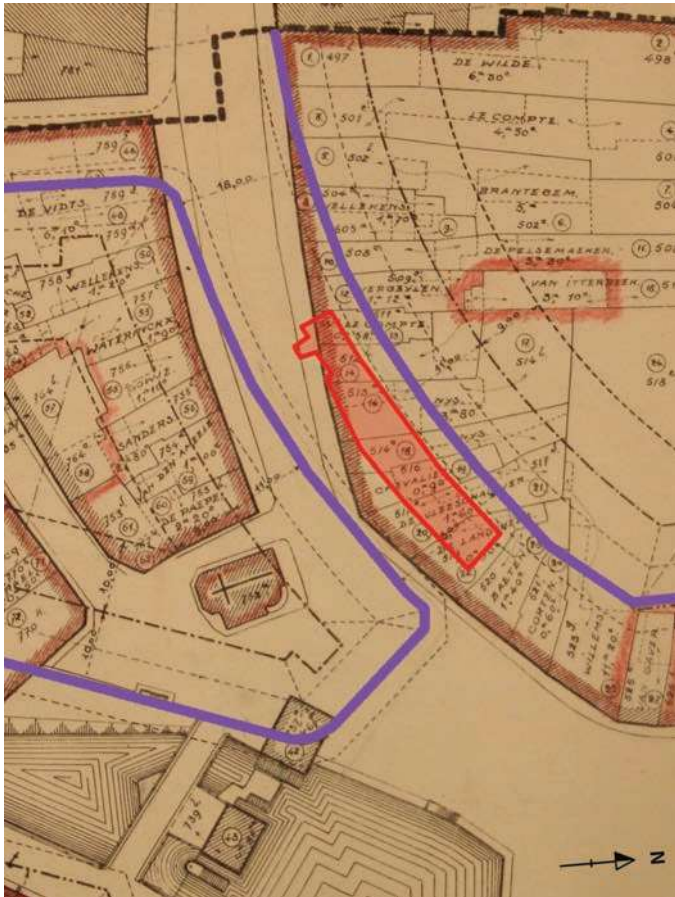

Fig. 1 Projectie van het opgegraven gedeelte (rood) op het Primitief Kadaster uit 1830 met in paars het tracé van de huidige Molenstraat (© collectie stadsarchief Aalst).

Begin 2021 startte de stad Aalst de heraanleg van de Molenstraat. Wegens de heroriëntering van het noordoostelijke deel van deze straat na de Tweede Wereldoorlog situeerden de geplande werken zich niet alleen op het tracé van de middeleeuwse straat, maar ook ten dele op een zone achter de middeleeuwse rooilijn (Fig. 1). Om de aanwezigheid van het archeologisch erfgoed beter te kunnen inschatten werden in opdracht van de stad Aalst door SOLVA in oktober 2020 twee proefputten aangelegd (COUCHEZ *et al.*, 2021). Hieruit bleek de aanwezigheid en de opvallend goede bewaring van de laat- en postmiddeleeuwse bewoning in het noordoostelijke deel van de straat. Het onderzoek richtte zich op vraagstellingen betreffende de ruimtelijke spreiding en de ouderdom van de aanwezige archeologische sporen en hoe deze zich verhouden tot de stadsontwikkeling. Daarnaast was het belangrijk inzicht te krijgen in de natuurlijke bodemopbouw om een beter beeld te kunnen vormen van het prestedelijke landschap.

Vanaf de 13de eeuw vormde de Molenstraat een belangrijke verbindingssas tussen de havenwijk (het huidige Werfplein) en de Grote Markt, twee belangrijke economische zones in de laatmiddeleeuwse stad. De straat bevindt zich aan de buitenzijde van de eerste stadsomwalling van Aalst. Deze 11de-eeuwse

halfcirkelvormige versterking, gelegen tegen de Dender aan de overzijde van het *castrum*, omsloot het gebied rond de Sint-Martinuskerk (Fig. 2) (DE GROOTE, 2013). In het eerste kwart van de 13de eeuw verschoof het economisch zwaartepunt van de groeiende stad naar de havenwijk ter hoogte van het Werfplein. In de binnenstad werd de Dender gekanaliseerd en door de aanleg van een nieuwe grotere stadsomwalling kwamen de Grote Markt, de Werf en de Molenstraat binnen de omwalde stad te liggen. De oudste vermelding van 'de Meulenstrate' dateert van 1324 (ANON., s.d., 58). De naam verwijst naar de grafelijke watermolens op de Dender ter hoogte van het Werfplein.

De oudste archeologische sporen leveren informatie over de ingebruikname van de gronden in de natuurlijke vallei van de Dender, waar de Molenstraat zich deels in uitstrekt. De grens van de winterbedding van de rivier kon worden vastgesteld. Vermoedelijk vanaf de tweede helft van de 12de eeuw begon men deze winterbedding systematisch te dempen om zo land te winnen op de rivier.

De bodemopbouw in de Molenstraat toont dat iets hogerop, op de natuurlijke oever, de gronden gebruikt werden voor akkerbouw. Vergelijkbare cultuurlagen werden al op meerdere plaatsen binnen de stad aangetroffen. Vanaf de late 12de- vroege 13de eeuw werden de terreinen echter geleidelijk aan ontwikkeld voor bewoning langsheen deze verkeersas.

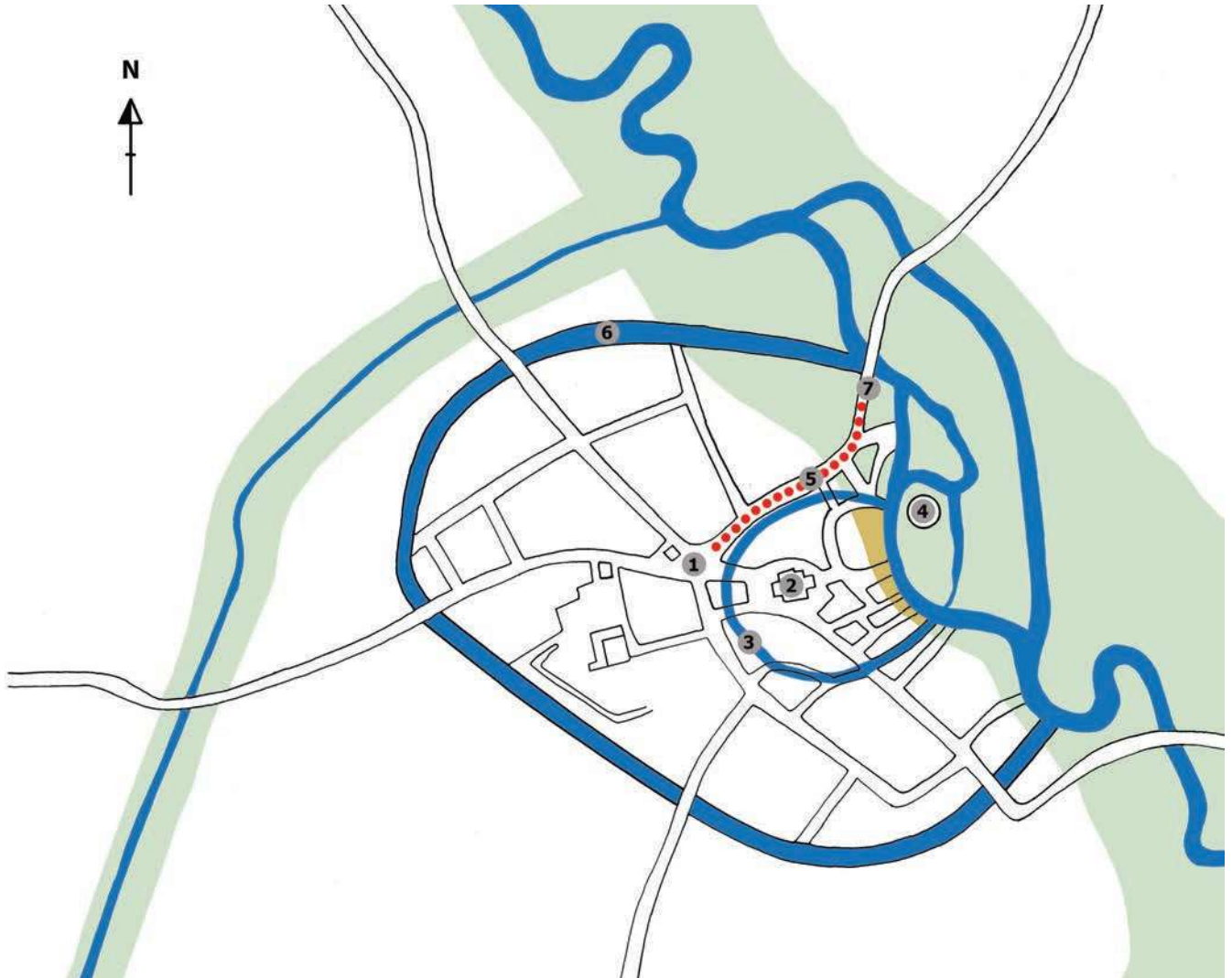

Fig. 2 Vereenvoudigd plan van Aalst op basis van de 16de-eeuwse kaart van Jacob Van Deventer: Grote Markt (1), Sint-Martinuskerk (2), eerste stadsomwalling (3), castrum (4), Molenstraat (5), tweede stadsomwalling (6) en Werfplein / haven (7) (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Een afvalpakket met talrijke aardewerkvondsten toont aan dat de oudste bewoning langs de Molenstraat wellicht reeds dateert uit de periode van de aanleg van de tweede stadsomwalling rond 1200. Tot het midden van de 14de eeuw waren de meeste huizen in vakwerk gebouwd. Ondanks de vele verstoringen, onder meer door jongere bakstenen kelders, bleken bij de opgravingen op enkele plaatsen nog restanten van de oude leemvloeren en mogelijke haardplaatsen van deze eerste huizen aanwezig. Dat het vooral vakwerkbouw met lemen wanden betrof bleek duidelijk uit enkele grote afvalkuilen en stortlagen, voornamelijk bestaande uit houtskool, brokken verbrande leem en honderden daktegelfragmenten. Op basis van zowel de stratigrafie als de geassocieerde vondsten blijkt dat deze restanten van afgebrande vakwerkhuisen dateren uit het midden van de 14de eeuw en hoogstwaarschijnlijk de getuigen zijn van de grote stadsbrand van 1360, gekend uit de historische bronnen. De sterke *in situ* verbranding van enkele oude loopniveaus verwijst waarschijnlijk naar

dezelfde calamiteit. Na de stadsbrand herbouwde men de woningen meer en meer – deels of volledig – in baksteen. De haard werd niet meer centraal geplaatst, maar aangelegd tegen de muur. Twee van dergelijke muurhaarden uit de late 14de of 15de eeuw zijn tijdens het onderzoek aangetroffen.

Op twee plaatsen werd een laatmiddeleeuwse ovenstructuur aangetroffen. De eerste structuur betrof een dik, sterk verbrand leempakket, dat duidelijk het gevolg was van de blootstelling aan heel hoge temperaturen. Door zijn ligging en enkele recentere verstoringen kon geen beeld gevormd worden van de vorm of functie van de oven. De oven werd bemonsterd voor archeomagnetisch onderzoek. De tweede oven was veel kleiner en had een heel andere vormgeving. Het ging om een ronde, conische structuur, grotendeels opgebouwd uit daktegelfragmenten, ingebed in een bruingele leem (Fig. 3). De oven was bovenaan afgedekt door een blok Doornikse kalksteen met een cirkelvormige opening. De vloer was opgebouwd uit (haard)tegels en vertoonde verbrandings- en beroetingssporen. De onderste vulling bestond bijna uitsluitend uit houtskool en verkoalde takjes en twijgjes. In de vulling werd veel onverbrand dierlijk botmateriaal aangetroffen, naast wat scherven en een glasfragment, die de vulling in de tweede helft van de 13de of de 14de eeuw dateert. Er werden OSL-stalen genomen van de ovenwand. De eigenlijke functie van de oven blijft momenteel onduidelijk.

Vanaf de 16de eeuw waren de meeste woningen in baksteen gebouwd. Ook alle aangetroffen postmiddeleeuwse vloeren waren in baksteen, meestal in visgraatverband. In de loop van de 17de tot 19de eeuw werden in de meeste huizen kleine kelders aangelegd. In totaal werden zeven goed bewaarde kelders aangesneden. Ze waren opgevuld met puin nadat het gewelf was uitgebroken. Al deze kelders waren in gebruik tot het begin van de Tweede Wereldoorlog.

Fig. 3 Laatmiddeleeuwse conische ovenstructuur: vooraanzicht (links) en doorsnede (rechts) met onderaan een sterk houtskoolrijk pakket op de tegelvloer (foto's SOLVA).

Omdat van de percelen vooral de bebouwde straatzijde werd aangesneden is er nauwelijks informatie over de achterzijde van de woningen en de aanpalende tuinen of achtererven. Toch zijn er twee rechthoekige beerputten met tongewelf aangetroffen. Van de jongste beerput was bijna geen gebruiksvulling aanwezig. In de dichtwerpingspakketten bevond zich wat aardewerk, waaronder een medaillonkan uit het Westerwald, en twee tegels in Antwerpse polychrome majolica die de opgave in de eerste helft van de 17de eeuw situeren. Dit in contrast met de tweede beerput, die een rijke gebruiksvulling met veel organisch materiaal vertoonde. De beerlaag bevatte onder meer

een grote hoeveelheid dierlijk bot, zowel van zoogdieren als van vissen, naast een substantiële hoeveelheid aardewerk en glas, die toelaat de gebruiksvulling te dateren in het midden van de 16de eeuw. Op de rand van de opgravingsput kwam ook een ronde bakstenen waterput aan het licht. Om veiligheidsredenen kon deze echter niet tot de volledige diepte onderzocht worden.

Op basis van de projectie van de opgravingsputten op het primitief kadaster van 1830 blijkt dat in totaal acht 19de-eeuwse percelen zijn aangesneden (Fig. 1). De studie van de vele gebouwresten zou samen met archiefonderzoek op termijn moeten toelaten om de aangetroffen huisrestanten onder de huidige Molenstraat te linken aan hun voormalige bewoners en de beroepsbezigheden die ze er uitoefenden. Een vergelijkend regressief onderzoek kan de mogelijkheid bieden tot het identificeren van de oudere, laatmiddeleeuwse perceelstructuur, de gebouwen die er zich op bevonden, hun bewoners en gebruikers en de beroepsactiviteiten die er plaatsvonden. Het eindverslag van deze opgraving in de Molenstraat is voorzien in 2023.

Bibliografie

- ANONYMUS, s.d., *Aalsterse plaatsnamen*, s.l. (Stadsarchief Aalst 938.1).
- COUCHEZ K., CLEMENT C. & KLINKENBORG S., 2021, *Aalst-Molenstraat. Archeologierapport archeologisch vooronderzoek en onderzoek met het oog op wetenschappelijke vraagstellingen*, SOLVA, Sint-Lievens-Houtem.
- DE GROOTE K., 2013, De stadswording van Aalst. Of hoe een Merovingische nederzetting uitgroeide tot een laatmiddeleeuwse stad, in: *M&L*, jg. 32 nr. 1, Brussel, p. 4-32.